

KÉZFOGÁSOK

KOVILJKA TIŠMA-JANKOVIĆ

TATÁRJÁVOR

Megfürdött, szépen felöltözött, megfésülködött és lehanyatlott a ház, e szerencsétlen és értelmetlen, öröm és élet nélküli lakhely küszöbére, mely emberemlékezet óta áll itt, a hegy és az erdő közé szorítva, a mező felé fordulva, mintha a távolságokon tünődne és vágyódna valami után. Húsz évet élt itt. Most ül tehetetlenül, személytelenül elsüllyedve az elveszett időbe, az időbe, amikor tizenkilenc éves volt, amikor az életet hatalmas, varázslatos gyümölcsösnek érezte, tele csodás természettel, illattal, izgalommal... És lám! Most itt van egyedül meztelen — fájó és bütykös — életével. Istenem, hova tűntek a tizenhét évesen át ontott hízog és hazug ígérek!? Hányszor haltak már meg a lombok! Hányszor halt meg apránként valami, amit magában hordott, ami nagyon fontos, az élet lényege volt? Kérde magától, miért verte meg a sors, miért toldotta rá két hibás kezét: bütykös a csuklója, bütykös a könyöke, keze, mint a gyertyánfa ága.

Valamilyen falusi istennőre hasonlított, aki gögösségeért ilyen halott kezeket kapott büntetésül. Pedig nem volt gögös. Sőt, nyílt szívé volt, távol állt tőle az irigység, önzés és ravaszság — azok a tulajdonságok, amelyek mindig jelen vannak, körülvesznek bennünket. Jó szándékú volt, nemcsak az őt körülvevő, emberek, hanem a kis növények, madarak, a báránka iránt is... Szemében tükröződött a világ, mint apró pohárkákban az arany szeplőkkel pontozott zöld felszín. Vidámnak és társaságkedvelőnek ismerték, bár soha semmi nem kötötte őt senkihez. Egész életében egyedül volt, habár másodsor is férjhez ment. Senki nem tudta megérteni tekintetét, amelyben két miniatűr világ lebegett. Senki nem értette halk nevetését, amely a hegyi patak csobogására hasonlított; egyetlen alkalomra, egyetlen igazi menyegzőre, a szerelemnek arra a forró napjára tartogatta, amely bensőjét melegítette. Sajnálta, hogy belső enjét nem tudta elrejtetni, eltitkolni. Ezért mondhatta sógornője Mrgud halála után pár hónappal: „Bjelica férjhez megy. Látszik a szeméből...” Habár sajnálta Mrgudot, három év múlva férjhez ment Dušanhoz. De Djurdje is, Mladja is, Stjepan is feleségül vette volna. Őket is szerette. Ők is fiatalok, kedvesek és becsületesek voltak...

Ma viszont ez van. Elmegy. Belenyugodott, megbékélt azzal az érzéssel, hogy ma a végső erőfeszítés előtt áll. Egész reggel ez sajtolt, marta a torkát, mint egy eszelős kölyökkutya, nagy erőfeszítéssel védekezett a harapások ellen, nyugtatgatva magát, hogy ennek meg kell történnie. És milyen jó, hogy eszébe jutott!... Mert nem tudta elviselni a gondolatot, hogy Dušan vagy bárki más vesződjön halott testével, nem azért mert attól tartott, hogy Dušan túl szerencsétlen lenne; nem kívánta, hogy forgaszák, nézzék, amikor már halott. Sokat gondolt már arra, hogyan tűnhetne el nyomtalanul. Szétfolyhatna, elpárologhat!

Elhatározta magát... Emlékezett ugyan arra, hogy a Bobinovacból hideg tör föl és sötétség, ez visszatartotta őt erős szándékától, igyekezett meggyőzni magát arról, hogy az ítélet napját ezen az ég és Nap alatti fényes és meleg világon kell bevárni.

Ma reggel hirtelen felszállt az emlékezés füstje régi képeket lebegtetve; a kép feltűnik, utána sötétség... üresség, ismét kép... üresség,

kép... üresség. Egy kép különösen sűrűn visszatér, ismétlődik, felvillan szemei előtt eltörölve a többit: apja lefelé megy a fehér, köves ösvényen; anyja gyermekét tartja karjában, a másik kettő szoknyájába kapaszkodik, hallgat és kendője sarkával könnyeit törli... apja távolodik, mind kisebb lesz... Ez a kép a múlt hangjaitól visszhangzik, valahonnan szavak hallatszanak — anyja szavai: „Apád megjött az átkozott Amerikából. Most a szaloniki harctéren van. Ha az isten is úgy akarja, néhány hónap múlva velünk lesz... Az isten nem így akarta. Apa helyett a halotti bizonyítvány érkezett meg egy levél kíséretében, melyben jelentik, hogy hősi halált halt a haza védelmében, valamilyen furcsa nevű falu vagy város közelében... Ezután gyermekkorra napsugaras emlékei sorakoztak, amelyek néha első-tétültek attól, amit nem lehetett elfeledni: jöttek a nagybácsik, rokonok, ismerősök a fogságból, érkeztek a harcterekről, meséltek a borzalmakról... Később, mikor férjhez ment, és sokkal később, még nemrégben is, visszatért a Busovaca alá, azt remélve, hogy gyermekkorra várja, ott él még, fiatal, hogy meztláb ugrál lefelé a Busovaca lejtőin, a mezei ösvényeken. Bármikor gondolt gyermekkorra emlékeire, mindig éles szúrást érzett, olyat, mintha valami mérgező rovar húzódott volna a szívébe. Miért fáj ennyire? Busovaca, Tavanci, Plase, Grabik — ezek a gyönyörű helyek még mindig a gyermekkorát ringatják. Hány gyönyörű reggelt ért ott meg! Illatos, játékos alkonyok sokasága! De nem! Semmi sem segített! A gyermekkorra halott, azok a helyek is halottak, a múlt halott. Felfogva ezt, szerencsétlennek, kiraboltnak, elpusztítottnak érezte magát.

Mint ahogy mindenkor elhatározása — hogy utolsó napját éli —, ez is felkészületlenül érte. Mert mi mindenre kellett emlékeznie! Mi mindenről kellett még gondolkodnia! Mégis, legjobban önmagát érezte: nem, most nem az a kislány volt a Busovaca lejtőin, se a bátor és egvüttérző partizánlány, se a jókedvű fiatalasszony, se az a vénült személy, aki fájó ökleit cipeli karjaival és ringatja őket, mint a beteg gyermeket: ez a mostani mind a négynek a torz hasonmása, az igazi Bjelica a látomásokon, az időn kívül élt. Soká élt biztonságban a belső világában, melyet kedves arccal díszített fel. Am ez a világ is már régen inogott, szűkké és sivárrá vált.

Várj, Bjelica, ezt kell-e tenned? Hogy éltél? Igen, érezted az élet gyönyörét és nehézségét, és most... Így kell-e bevégezned? Harcok idején a jóba vetett megingathatatlan hiteddél a sebesülteket és kétségbesetteket vigasztaltad; azzal a meggyőződéssel, hogy az ember nagy adósa a természetnek és az emberiségnek azzal, hogy éljen, hogy az ember csak akkor EMBER, ha minden erejével arra törekszik, hogy éljen, — így gondolkoztál nedves erdei úton, amely elnyúlt, sötéten, elviselhetetlenül, mint a lázas éjszaka, mint a lassú, fekete borzalom. Az árnyak nőnek, dagadnak, mind sűrűbbek és vastagabbak. Mint csúnya nagy bogarak potroha, úgy másznak a tavaly lehullott levelek a gyöngö szelben. A rothadó alom illata, amely szerteáradt, ezen a tavaszi napon úgy hatott, mint a másvilágra való emlékezés és csalogatás. Napfény remeg az erdei tisztás felett és szét-hinti a fakószágot. A felhők fényes fejei leszakadoznak.

Az elválásban nem volt mit siratnia. Gyermekei nem voltak, anyja még a háborúban, menekülés közben eltűnt, kedves fivéréi elesetek. És Dušan? Szerette és szolgálta immár két évtizede, de nem tudtak egymáshoz meghittebben lenni. Jó volt, de távolinak tűnt. Egyedül haladt útján. Néha úgy, mint egy nagy varázsló vagy isten: öreg és bölcs; máskor meg gyöngöseséget, törekenységet sejtetett, amely mélyen elrejtve lappangott benne. Olykor attól félt, hogy sirva fakad. Így volt ez akkor is, amikor behívták katonának. „Nem csalsz-e meg, Bijela?“, kérdezte szomorú sziszegő hangon. „Tudom, Mladjo jobb, mint én“, megfordult, talán azért, hogy elrejtse könnyeit. Jól emlékszik: a behívó késő tavasszal érkezett a napnak abban a szakaszában, amikor az aranyszín elhalványul, meghal a csillogás és elhagyja lecsöndesedett lelkét, amelyet még nem fátyoloz el az alkony... Mire is akart még gondolni? Még valami halaszthatatlan!... Jaj, mi szaggatta szét azt a finom selymet, az emlékezés pókhálóját?... Elmegy az örök éjszakába... Ne gondolkozz! Találj ki valamit, ami eltereli a gondolatokat, legalább erre a kis időre, ami még hátra van! Alom!

Az álom elvisz majd fényes vidékekre... Nem, ne remélj! Csak a rongyok maradtak, azok meg nem ragyognak; csak az ifjúság vörös villanása támad fel, de az csak pillanatig tartó lidérc... Igen! Az! Erre igazán érdemes emlékeznie, még egyszer átélnie. Visről minden héten érkezett levél három hónapon át. A nehéz, megtört kézírásban — mint kívájt kőbánya — helyezkedtek el a gyöngéd szavak, akár a madárfiókák: „Meleg van itt és illatos a levegő, Bijelám. Minden kéklő fürtről szemed néz rám... Minden pirosló őszibarackban az ajkadat látom... A környék bazsalikomtól illatos, mint a te kebled a búzavirágtól... A tenger sima, mint az arcod... Te vagy az én aranyos nyaram...” Így írt. Ekkor újra felragyogott az a csillag, amely már nagyrészt kialudt. Ez most fáj, mintha valamilyen könyörtelen ujj a fején levő gennyes sebhez ért volna. Tovább cipelte a hamut és az elfojtott parazsat. Már csak az emlékezés élt: bármerre vitték fürgén fiatal évei, azt gondolta: minden út csak neki van teremtve, és mindegyiken minden lépését védi, őrzi, virraszt felette a nagy, fényességes isten. Most úgy érzi: vonzza a nagy fekete borzalmas erő, őt az elnehezített, betegségtől terhesen kialudt csillagainak hamvával, halott reményeivel együtt.

A mélység nyílása köves volt. A kiszögellések fehérlettek a sötét háttérben, mintha erős fogak tartanák a rideg sötétséget, nehogy kicsússzon és szétterüljön a világon. Az erdei fekete talaj vastag rétege puha volt és hideg, mint az undorító varangy pofája. Csak a gödör felett nőtt néhány gyöngye, halványzöld fiatal tatárjavor. Lemászott az oldalsó peremre. Nem mert a sötét nyílásba nézni... Csend... Mintha a természet visszafojtotta volna lélegzetét. A hegy valami csendes bánatba mélyedt. Nincs madár-csicsergés. A kakukk szól, gyorsan közeledve és távolodva kakukkol; egyszer a sajnálkozást súgja, máskor a sikítás tör fel, mint a vér a torokból... A tettében megrettent, kezével védekezni akart, egy remegéssel akarta lerázni vágyait, mint egy raj hideglelést. Megriadt — keze visszaviszi őt az életbe; most, amikor ilyen kínosan és nehezen feláldozta magát.

A gödörből egyszerre halk hívást hallott. Mintha a szavakat is értené: „Itt az idő, Bjelica!” A rémület elfojtotta a lélegzetét. Ugrik a peremről ijedten, az út és a világ felé fordulva, kezével a tatárjavor gyenge vesszőibe markolva. Valami hatalmas fehér lábfej elzárta a visszatérés útját, a keménység ökle pedig jobb halántékon találta. A markában görcsbe gyűrt tatárjavor felvillant előtte, mint szívárványszínű gyöngéd szirmok füzére.

A rendőrség kereste, de abbahagyta a nyomozást. Tíz év múltával a barlangkutatóknak eszükbe jutott feltárni Bobinovacot. Másnap egy holttestet hoztak fel, olyan volt, mintha egy órával ezelőtt halt volna meg. Kezében egy zöld kristály csokrocskát szorongatott.

Fordította: *SZEBASZTIAN URBAN* Katalin